

Cene Logar:

BRENTANO

Začetnik fenomenološke šole je Franz Brentano (1838-1915). Njegovo življenje je bilo izredno burno, enako huren in razgiban pa je tudi razvoj njegove filozofije. Izšel je iz aristotelske filozofije, kmalu pa je začel z analizo zavestnih pojavov na osnovi moderne angleške empirične psihologije. To so bili začetki fenomenologije. Leta 1872 postane izredni profesor za filozofijo v Würzburgu, 1874 pa na Dunaju. Zaradi političnih in verskih konfliktov leta 1895 zapusti Dunaj in se preseli v Italijo, leta 1951 pa iz Italije v Švico (Zürich).

Ko je bil profesor na Dunaju, so bili njegovi učenci tudi A. Meinong, E. Husserl, A. Marty, ki so to filozofijo razvijali naprej na osnovi Brentanovega prvotnega pojmovanja filozofskih problemov. In tako je med drugim nastala Meinongova filozofija - predmetna teorija in Husserlova fenomenologija. Brentano pa je potem živel ločeno v Italiji in razvijal ter spreminjal svojo filozofijo dalje na osnovi ostre samokritike svojih prvotnih pojmovanj gnoseoloških problemov. Tako je nastala nova filozofija, ki je bila ostra kritika in negacija prvotnih stališč, pa tudi stališč in pojmovanj Meinonga in Husserla, ki sta ostala na njegovih prvotnih stališčih.

Vendar so skoraj vsa njegova nova odkritja in pojmovanja ostala v rokopisih v Firencah in Zürichu. Nekateri njegovi učenci in učenci teh učencev pa so bili ves čas z njim v osebnih in pismenih stikih in so diskutirali o teh problemih (Husserl, Stumpf, Kastil, Kraus). Toda večjega vpliva na njih ni imel več. Vsi njegovi rokopisi so bili po njegovi smrti prenešeni v Prago, kjer je T.Masaryk, ki je bil tedaj njegov učenec, ustanovil Brentanov institut. Tu sem po svojih končanih študijah v Ljubljani dve leti študiral tudi jaz. Vodil ga je prof. O.Kraus, s katerim sem si jaz že kot študent v Ljubljani dopisoval o fenomenološki problematiki. Pred Nemci je O.Kraus leta 1938 pobegnil v Anglijo in, kolikor sem informiran, preselil rokopise

v London. Pred vojno sta iz tega arhiva izdala O.Kraus in A.Kastil okoli deset knjig, za eno pa vem, da je bila izdana po vojni v Londonu.

Tema moje razprave je Brentanova filozofija v njenem razvoju: a) Brentanovo prvotno pojmovanje zavesti in njenega predmeta, b) nastanek filozofije A.Meinonga in E.Husserla na osnovi tega pojmovanja. c) Brentanova kritika tega pojmovanja zavesti in njenega predmeta ter istočasno kritika filozofije Meinonga in Husserla.

***

V Brentanovi mladosti je v Nemčiji in Avstriji prevladovala Kantova in Heglova filozofija. Proti tej filozofiji se je pojavljala vse ostrejši odpor. Med njene nasprotnike je spadal tudi Brentano, ki je skušal ustvariti in utemeljiti osnove protikantovske in protiheglovske filozofije, t.j. proti Kantovemu idealizmu in Heglovemu absolutnemu idealizmu. Ker je v mladosti kot teolog moral študirati filozofijo Tomaža Akvinskega, ki je izhajala iz Aristotelove filozofije, ga je to privedlo do podrobnejšega študija Aristotelove filozofije, ki je postala dejansko izhodišče njegovega filozofskega razvoja. Napisal je tudi več del o tem: "Vom mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles" (leta 1862), "Die Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre von nous poietikos" (leta 1867). Do leta 1874 je bil profesor na univerzi v Würzburgu, tega leta pa je bil imenovan za profesorja na Dunaju. Istega leta tudi izda "Psychologie vom empirischen Standpunkt I". Na Dunaju je ostal do leta 1880 kot profesor. Tedaj pa se je moral zaradi spopada s katoliško cerkvijo odreči profesuri in se nato habilitiral kot privatni docent na isti univerzi. Na Dunaju je ostal vse do leta 1895, ko je prešel preko Züricha in Lausanne v Italijo. Tu je živel do leta 1915, ko je Avstrija stopila v vojno proti Italiji in je moral oditi ter se preseliti v Švico, kjer je umrl 17.3.1917.

Ko je bil profesor na Dunaju, je vzgojil celo vrsto učencev, ki so bolj ali manj nadaljevali njegovo tedanje filozofsko pojmovanje ter tvorijo t.i. Brentanovo fenomenološko šolo. To so predvsem: grof Hertlin, Hermann Schell, Carl Stumpf, Anton Marty, Franz Hillebrand (eksperimentalni psiholog), Edmund Husserl (fenomenolog), Alexius Meinong in Alois Höfler. Tudi Meinong je potem organiziral inštitut za eksperimentalno psihologijo, kar se Brentanu pred tem ni posrečilo, ko ga je poskušal že leta 1874; nadalje je njegov učenec Christian Freiherr von

Ehrenfels, Twardowski (Lvov). Marty pa je potem vzgojil naslednje učence: Alfreda Kastila, Josepha Eisenmanna, Emila Utitza, Oskarja Krausa. Razen Meinonga in Höflerja so vsi njegovi učenci z njim v inozemstvu vzdrževali zveze vse do njegove smrti; v pismih so razpravljali o posameznih filozofskih problemih, posebno o njegovih novih filozofskih pojmovanjih, do katerih je prihajal v poznejših letih in ki pomenijo bistveno spremembo tistih pojmovanj, ki jih je predaval na Dunaju.

Že leta 1885 je ob svojem odhodu z Dunaja izdal publikacijo svojega predavanja "Štiri faze filozofije in njen trenutni položaj". Tu je pokazal razvoj filozofije skozi njeno zgodovino, ki naj bi imela po stopnji razcveta **tri** stopnje propadanja: **prva** stopnja propadanja naj bi imela značaj upadanja teoretičnega raziskovanja in prevladovanja praktičnega značaja. Ta stopnja naj bi bila v starem veku izražena v epikurejski in stoični filozofiji, ki je sledila razvetju v Platonovi in Aristotelovi filozofiji. Prosvetljenska filozofija 18.st pa je sledila Leibnizovi, Descartesovi in Lockeovi filozofiji. Za **drugo** stopnjo je značilen dvom kot reakcija na dogmatizem. Ta je v novejšem času izražena predvsem v filozofiji Davida Humea. **Tretjo** stopnjo je imenoval mistično stopnjo, ki sledi skeptični filozofiji in uporablja samovoljna sredstva, da bi prišla do najvišjih spoznav in resnic: v starem veku je sledila skepsi mistična šola novopitagorejcev in novoplatonikov; v srednjem veku je sledila nominalistični tendenci mistična faza, v novem veku pa je sledila Humovi filozofiji spekulativna filozofija Kanta, Hegla, Fichteja in Schellinga, kjer je dosegla ta filozofija najvišjo točko.

Brentano je v svoji mladosti doživel prav to najnižjo stopnjo upadanja filozofije in se obrnil proti njej. Zato je v svoji habilitaciji leta 1866 napisal: "vera philosophiae methodus nulla alias nisi scientiae naturalis est". To stališče je bilo tudi osnovno stališče vse njegove filozofije in ga je že od mladosti dalje ločevalo od spekulativne filozofije. To stališče je tudi osnova in izhodišče vse fenomenološke šole - fenomenologije, ki ji je ostal zvest do smrti. Ta usmeritev Brentanove filozofije je bila tudi tista, ki je v Avstriji in Nemčiji usmerjala filozofska raziskovanja iz nemške klasične spekulativne filozofije Kanta, Hegla idr. v znanstveno raziskovanje, ki izhaja iz psiholoških raziskav zavesti, na osnovi katerih je lahko prikazoval to spekulativno filozofijo kot zgrešeno. Prav zaradi tega so mu tedaj očitali psihologizem. Dejansko pa je prav s to metodo in s tem

izhodiščem ponovno osnoval znanstveni značaj filozofije, kakršnega je ta imela v dobi svojega razcveta za časa Aristotela, Descartesa in Leibniza. Prikazal je, kako so druge filozofske discipline povezane s psihologijo in analizami zavesti, kjer imajo svoje najtrdnjše izhodišče in osnovo.

Pri tem pa mora psihologija postopati po točno opredeljeni metodi. Na osnovi te metode je Brentano strogo ločil med **deskriptivno** psihologijo in **genetično** psihologijo: genetična psihologija raziskuje nastanek doživetij, deskriptivna psihologija pa analizira ta doživetja sama. Zato mora biti deskriptivna psihologija (psihognozija) predpogoj za genetično psihologijo, kajti če hočemo raziskati zakonitosti in pogoje nastajanja doživetij, moramo najprej v osnovi poznati ta doživetja. Do tega spoznanja je Brentano prišel šele za časa svojega delovanja na dunajski univerzi, zato te delitve še ni izvedel v svoji prvi knjigi "P.v.e. Stdp.I" (leta 1874), prav zaradi tega pa tudi ni izdal nadaljnjih zvezkov te psihologije, pač pa je to podajal v posameznih razpravah (predavanje "Das Genie" leta 1892, "Über ein optisches Paradoxon" leta 1892/93), "P.v.e.Stdp.I." pa je obsegala večinoma deskriptivne, psihologistične analize doživetij, kjer je podal novo klasifikacijo psihičnih fenomenov; te je ločil na predstave, sodbe in čustva.

***

Meinongova filozofija izhaja iz Brentanove filozofije zgodnje dobe. V tej dobi je Brentano izdal med drugim predvsem "Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles" (leta 1862), "Psychologie vom empirischen Standpunkt I" (leta 1874) ter "Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis" (leta 1889). V teh delih je tudi podano njegovo pojmovanje predmeta zavesti in biti, ki je osnova Meinongove predmetne teorije in Husserlove fenomenologije. To pojmovanje pa je pozneje odločno podvrigel samokritiki, toda bilo je že prepozno. Na osnovi tega zgodnjega pojmovanja zavesti in predmeta zavesti, biti, so Husserl, Meinong in Marty dosledno gradili svojo filozofijo in reševali filozofske probleme naprej. Tako je nastala Husserlova fenomenologija, ki je bila zelo vplivna ob koncu prejšnjega in začetku tega stoletja. Isto velja tudi za Meinongovo predmetno teorijo.

Zato je treba a) najprej podati osnovna Brentanova pojmovanja temeljnih problemov filozofije, kakor jih je izpostavil v svojem zgodnjem

obdobju, če hočemo razumeti nastanek b) Husserlove fenomenologije in Meinongove predmetne teorije ter fenomenologijo in predmetno teorijo samo; c) nato je treba podati Brentanovo kritiko svojega prvotnega pojmovanja, ki je hkrati kritika Husserlove fenomenologije in Meinongove predmetne teorije. Tako ima ta prikaz tri dele.

V "Psychologie vom empirischen Standpunkt I" (okr. "P.v.e.S.I", str. 124) pravi: "Vsak psihični fenomen je karakteriziran po tem, kar so imenovali sholastiki srednjega veka **intencionalna** (tudi **mentalna**) **ineksistenca predmeta**, in kar bi mi -čepprav ne s popolnoma nedvoumnimi izrazi - imenovali odnos na vsebino, odnos na objekt (s čimer ni razumeti realnosti), ali pa **imanentna predmetnost**. Vsak obsega v sebi nekaj kot objekt, čepprav ne vsak na isti način. V predstavi je nekaj predstavljeno, v sodbi priznано ali zavrčeno, v ljubezni ljubljeno, v sovraštvu sovraženo. Ta intencionalna ineksistenca je lastna izključno le psihičnim fenomenom. Torej lahko psihične fenomene definiramo, če rečemo, da so takšni fenomeni, ki **intencionalno obsegajo v sebi predmet**."

Na str.111 pravi: "Primer za psihične fenomene nudi vsaka predstava prek občutka ali fantazije; pri tem pa s predstavo ne razumem tega, kar je predstavljeno, pač pa akt predstavljanja. Torej slišanje glasu, videnje barvnega predmeta...pa tudi mišljenje splošnega pojma..., vsako sodbo..., čustvovanje..." Po tem pojmovanju imamo torej lahko za objekt **poleg realnega** (stvari) **tudi nerealno**. Če torej sodimo "ta gora je", naj bi ta "je" pomenil enako pritrditev, kot če rečemo " $1 + 1 = 2$ " ali "možnost potresa je", "razlika med A in B je" itd. Po tem pojmovanju zavesti imamo torej lahko za **predmet** zavesti tudi nekaj, kar ni stvar, **realnost**, pač pa tudi nekaj **nerealnega, nestvarnega**.

Do tega stališča je prišel Brentano na osnovi analize zavesti, zavestnih pojavov, fenomenov, ki jo je izvršil v "P.v.e.S.I" in to se je v glavnem tudi skladalo z dotodanjim pojmovanjem v filozofiji, da imamo tudi nerealne objekte mišljenja.

V sodbi "možnost drevesa je" naj bi bil torej izraz "**možnost**" **resnično ime**, ki naj bi pomenilo predmet, na katerega naj bi bila usmerjena naša sodba. Take naj bi bile vse naše sodbe o **biti, nebiti česa, možnosti, nemožnosti česa**. Beseda "je" naj bi se torej v takšnih sodbah uporabljala v enakem smislu kot pri sodbi "drevo je", "drevesa ni", "drevo je možno" itd.

To pojmovanje je torej logično sledilo iz njegovega prvotnega pojmovanja psihičnega akta kot **intencionalnega**, kot **naperjenega**, kot **obsegajočega v sebi svoj predmet**.

Toda ta "biti" nečesa, "možnost" česa, "nemožnost" česa itd. ni nikaka stvar, reč (res), pač pa **nerealno**. Meinong to imenuje **objektiv**, ki **ne eksistira**, pač pa **obstoji**. Obstoj in eksistenca sta mu torej **različni "vrsti biti"**. Na tem pojmovanju pa temelji vsa Meinongova predmetna teorija, vsa njegova filozofija. In podobno je tudi s Husserlovo **idealno bitjo**, na kateri temelji vsa njegova **fenomenologija**.

Brentano je to svoje prvotno pojmovanje irealij iz sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja pozneje spreminjal in kočno pristal (predvsem v "P.v.e.S II", leta 1911, in razpravah, ki so po njegovi smrti izšle v "Wahrheit und Evidenz" ter drugih delih) v novem pojmovanju. To njegovo novo pojmovanje je najostrejša kritika njegove prejšnje filozofije in torej tudi filozofije Husserla in Meinonga, ki je iz tega izšla.

Brentanov razvoj se je vršil v popolni odrezanosti od avstrijske filozofske javnosti, predvsem v inozemstvu v Italiji. S svojimi nekdanjimi učenci je o teh problemih diskutiral le prek pisemske korespondence.

V tem razvoju spozna, da pojem zavesti, tj. "na nekaj nanašajočega se", naperjenega, predstavljaajočega si, sodčnega itd., ne more biti **enoten**, če ta nekaj, ki ga imamo za **objekt**, ne bi spadal pod isti **pojem**. Med "drevesom", ki naj bi bilo predmet moje predstave, in med "bitjo drevesa", ki naj bi bila predmet moje sodbe "drevo je", pa ni nobenega skupnega pojma. Najvišji in najširši pojem, pod katerega spada vse, kar obstoji, je namreč "stvar", "reč", "realno". Bit stvari pa ni nič realnega, torej ne obstoji, je le fikcija, torej so fikcije vsi Meinongovi "objektivi", "dignitativi", "deziderativi", enako pa tudi vse Husserlove **idealne biti**.

Drugi osnovni dokaz o zmotnosti teh irealij je tudi dejstvo, da iz priznanja teh irealij sledijo absurdnosti: če poleg stvari A obstoji tudi eksistenca A-ja, mora slediti še eksistenca eksistence A-ja, eksistenca eksistence eksistence A-ja itn. v neskončnost. Enak absurd sledi iz neeksistence A-ja. V svojih nadaljnjih raziskovanjih je torej Brentano ugotovil, da za **predmet svojega mišljenja** ne moremo imeti nikdar kaj drugega kot **stvarno, reč, stvar (Ding, Wesen)**.

Sodbe, v katerih so besede bit, nebit, možnost, nemožnost, vrednost, nevrednost, eksistenca, neeksistenca, prednost, nič itd., moramo

prevesti - če jim hočemo dati prvi smisel - v sodbe, ki so bolj ali manj indirektno sodbe o stvareh, stvarnem, bitnem: če trdim možnost kake stvari, tedaj namreč dejansko apodiktično zanikam tistega, ki to stvar pravilno apodiktično zavrača: namesto izjave o domnevno nestvarni, irealni možnosti nastopi indirektna izjava o stvarnem stanju.

Na ta način se mnogovrstnost tako imenovanih irealnih objektivov spremeni v mnogovrstnost odnosov zavesti. V stavku "nemožnost je" ali "nebit je" beseda "je" nima istega pomena kot v stavku "drevo je". V drugem primeru ima "je" pomen pritrditve. V prvem pomenu pa v zvezi "nemožnost je" izrazi apodiktično negiranje. Tu beseda "nemožnost" ni ime za neko stvar, ki se trdi, pač pa fungira sopomensko (mitbedeutend, sinsemantično), enako tudi beseda "je"; je torej sinsemantični del stavka, enako je sinsemantičen tudi "je". Le zaradi zunanje samostalniške oblike se smatra za avtosemantični (samopomenski) samostalnik.

Brentano torej dokaže, da vse, kar postane predmet našega predstavljanja, sojenja in interesa, spada pod en edini najvišji vrstni pojem, pod pojem bitja stvari ali realnega. Tako je Brentano s svojo spoznavno teorijo in celotno filozofijo razrušil tisočletne fikcije platonovskih idej, aristotelovskih form, idealnih biti itd., ki so prišle v filozofijo iz vsakodnevnega jezika in njegovih izrazov.

S tem je v pojmovanju spoznavanja odpadla teorija adevkacije, spoznanje samo se izkaže kot merilo bivajočih stvari, da so, in nebivajočih, da niso. Kot popolnoma nepotrebne in kot fikcije se ob tej teoriji izkažejo različni Meinongovi objektivni, dignitativni, deziderativni itd.: pri pravilnem sojenju se torej ne ravna niti predmet po mišljenju niti mišljenje po predmetu. Pravilno je tedaj gnoseološko stališče, ne pa ontološko.

Tu je podan v najkrajši obliki razvoj Brentanovega nauka od njegove prve stopnje v "P.v.e.S I." prek nje razraščanja v b) Meinongovo filozofijo, predmetno teorijo, do c) Brentanove kritike svoje prve stopnje. To kritiko bomo pozneje natančneje podali, ker nam bo le tako jasna vrednost in nevrednost Meinongove filozofije.

Ko bomo odkrili direktne zavestne odnose namesto indirektnih, se bodo različni idealni predmeti, objektivni, dignitativni, deziderativni itn. pokazali le kot različni odnosi zavesti.

V kratkem bi to pokazali in izrazili takole: če rečemo "nebit je", ta "je" navidez izgleda kot afirmacija, kakor v primeru, če rečem "drevo je", vendar pa v povezavi z "nebitjo" izrazi negiranje. Kajti "nebit" ni ime za nekaj, kar afirmiramo, pač pa ima le na zunaj (kot samostalnik) obliko samopomenskega (selbstbedeutend, avtosemantičnega) imena, dejansko pa je sopomenski, sinsemantični del stavka, sinsemantikon, ki ne more biti predmet naše zavesti niti v predstavah niti v sodbah niti v čustvih niti v stremljenjih. Predmet vseh teh oblik naše zavesti morejo namreč biti le stvari=realnosti, bitja.

Brentano je v tej svoji samokritiki podrobno pokazal, da pri spoznavanju ne gre za adaequatio intellectus et rei, ter dokazal, da je (evidentno) spoznanje samo merilo bivajočih stvari, da so, nebivajočih, da niso. Pri pravilnem sojenju se namreč ne ravna niti mišljenje po predmetu niti predmet po mišljenju. Torej pri spoznanju ne gre niti za avtonomijo niti za heteronomijo, pač pa za ortonomijo.

***

A. Da bi jasneje videli izhajanje Meinongove filozofije (tudi Ehrenfelsove, Husserlove, Höflerjeve, C.Stumpfove, A.Martyjeve, Hillebrandove) iz prvotnega Brentanovega nauka in istočasnost njegove poznejše samokritične filozofije, moramo podati vsaj na kratko osnovna stališča prve faze Brentanove filozofije.

Iz predavanja "O pojmu resnice" (leta 1889), po smrti objavljeno v "Wahrheit und Evidenz" (str.24):

"O čemer koli ("irgend etwas") se sicer vselej sodi, toda kaj pomeni ta "karkoli" ("irgend etwas")? To je terminus, ki se lahko uporabi za boga in za svet, za vsako stvar in nestvar (Unding)... Področje, za katero je primeren trdilni način sojenja, imenujemo področje eksistirajočega, področje torej, ki ga je treba razlikovati od pojma stvarnega, bitnega, realnega; področje, za katerega je primeren nikalni način sojenja, imenujemo področje neeksistirajočega. Torej resnična je sodba, katera o tem, kar je, trdi, da je, in o tem, kar ni, zanika, da bi bilo..."; str.25: "V ničemer drugem kot v tem, kar sem tu dejal, obstoji skladanje (soglasje) resnične sodbe s predmetom. Skladanje tu ne pomeni, biti enak ali podoben; pač pa skladati se tu pomeni biti odgovarjajoč, skladen, strinjati

se, s tem harmonirati, ali kakršnekoli ekvivalentne izraze bi bilo tu mogoče uporabiti."

Brentano torej tu uporablja izraz "karkoli", ki mu je najširši izraz za vse obstoječe, za realno in nerealno, za "stvar in nestvar".

To pojmovanje predmeta zavesti je bilo njegovo tedanje pojmovanje, iz katerega je izšla filozofija njegovih zgodnjih učencev, predmetna teorija A. Meinonga, E. Husserla idr. in je tudi osnova njihovega idealizema.

Kot smo že omenili, je pozneje svoje pojmovanje zavesti in njegovega predmeta podvrgl ostri in dolgotrajni kritiki, rezultat katere je bilo: **Ta predmet zavesti = "nekaj" mora biti enoten pojem, če naj bo pojem tega "nekaj" enoten pojem, ne more obsegati v sebi tako realnega kot nerealnega, kajti med njima ni ničesar skupnega: med drevesom, kamnom, človekom, itd. na eni strani in "bitjo človek", "nebitjo človek", "nemogućnostjo" okroglega kvadrata itd. ni ničesar skupnega.**

V svojem poznejšem razvoju je Brentano dokazal, da more biti predmet naše zavesti le stvar, realno, res. Vse kar nam izgleda, da je predmet naše zavesti, a naj ne bi bila stvar, je možno in potrebno prevesti na njega pravi pomen, na stvar. Če se ne da prevesti na stvar, dejansko ni nikar predmet zavesti, pač pa le fikcija, fiktivni predmet.

Dalje, v "Das Seiende im Sinne des Wahren" (fragment nastal do 190), "Wahrheit und Evidenz", str.31: "Kaj (etwas) je lahko nekaj resničnega in dejanskega, ne da bi bilo kak dejanski A. Je dejansko mišljeni A in torej - ker to pove isto- tudi dejanski mišljeni A. Nasproti temu pa lahko postavimo zopet drugi mišljeni mišljeni A, če kdo misli, da kdo misli A.

Ni mogoče, da bi bil A-misleči, ne da bi bil mišljeni A, in obratno. Toda zato še ni mogoče reči, da je A-misleči po njem mišljeni A (der A-Denkende sei das von ihm Gedachte A). Oba pojma nista identična, pač pa korelativna. Nobenemu ne more v stvarnosti kaj odgovarjati, ne da bi drugemu kaj dejansko odgovarjalo. Toda samo eden je pojem stvarnega, ki se dela in deluje (gewirkt wird und wirkt); drugo pa je le pojem nečesa, ki nastane in obstoji kot spremljajoče bivajoče (begleitendes Seiendes) le ko ono deluje; ko neha delovati, preneha tudi ono... Sodbi: 'obstoji mišljeni A' je ekvivalentno: 'obstoji A-misleči?'

Tu imamo leta 1902 pojmovanje zavesti, ki je še **deloma** zavezano zgoraj navedenemu stališču iz leta 1889, nakazuje pa se že **ново** pojmovanje.

Brentano je torej v pojmovanju zavesti na začetku izhajal iz Aristotelovega nauka o *adacquatio intellectus et rei*, skladanju zavesti (sodbe, predstave) z eksistenco-neeksistenco predmeta. Toda že tedaj je bil deloma samostojen in je Aristotelov nauk tudi izboljšal. Tako je poznal poleg sintetične sodbe še nje ekvivalent: "S je P" = "SP je". Tudi tedaj mu je predstavljala evidenca kot pravilno karakterizirajoča sodba osnovo v pojmovanju spoznanja resnice. Toda pri tem je še vedno pojmoval resnico s stališča adekvacije, vendar ne adekvacije zavesti s stvarmi, marveč z **eksistenco-neeksistenco predmeta, bitjo-nebitjo predmeta**. Sodba "A je B" mu je torej pomenila priznanje biti, ki je izražena v tej sodbi. Če je spoznanje-resnica adekvacija *rei et intellectus*, je torej adekvacija zavesti-sodbe z bitjo A-ja. Na najkrajši način se da to izraziti z: "misleči je" = "mišljeno je", "predstavljajoči si goro predstavlja" = "predstavljena gora je". Tu po njegovem torej ne gre le za goro, pač pa tudi za njeno bit, ki naj bi bila predmet sodbe. Gora pa naj bi bila predmet predstave. Tako je uvedel v filozofijo najrazličnejše irealnosti, ki so jih potem razvijali in odkrivali njegovi učenci: Husserl idealne predmete idr., Meinong pa **Sachverhalte**, objektivne, dignitative, deziderative, eksistence, neeksistence, možnosti, nemožnosti, verjetnosti itd.

Osnove za to pojmovanje so podane predvsem v predavanju "O pojmu resnice", Dunaj, leta 1889 ("Das Seicnde im Sinne des Wahren", fragment, pred 1892), dalje v "Die Grundteilung der psych. Phänomene bei Descartes", leta 1889 (kot pripombe v knjigi "Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis", leta 1889), "Windelbands Irrtum hinsichtlich der Grundeinleitung der psych. Phänomene" (leta 1889), "Zur Kritik von Sigwards Theorien von existentialen und negativen Urteilen" (leta 1889), "Von der Evidenz" ("Die 'clara et distincta perceptio' bei Descartes"; "Sigwards Lehre von der Evidenz und seine Postulate"), leta 1889.

Vse te irealne bitnosti, eksistence, neeksistence, **Sachverhalte** idr. je Brentano uvedel v filozofijo, ker ga je k temu sililo njegovo pojmovanje resnice in spoznanja kot **adekvacije** zavesti z njenim predmetom: kot naj bi imele predstave svoje predmete, tako naj bi jih imele tudi sodbe in emocije. To naj bi bili imanentni objekti teh doživetij.

V dolgoletnem intenzivnem analiziranju teh problemov pa je Brentano spoznal vse to pojmovanje "imanentnih predmetov" zavesti za zmotno. V pismu Oskarju Krausu iz Firenc 6.IX.1909 pojasnjuje tudi, kako je do tega pojmovanja prišel in kako ga je moral opustiti: "Če sem govoril o 'imanentnem objektu', tedaj sem uporabil izraz 'imanenten' zato, da bi se izognil nesporazumu, ker mnogi imenujejo objekt to, kar je **zunaj** zavesti. Jaz pa sem govoril o **objektu predstave**, ki ji prav tako pripada, če ji zunaj zavesti nič ne ustreza. Ni bilo moje mnenje, da je **imanetni objekt 'predstavljeni objekt'**. Predstava nima 'predstavljenih stvari', pač pa 'stvar', predstava konja torej nima 'predstavljenega konja', pač pa 'konja' za (imanetni, t.j. edini pravi) objekt. Tega objekta pa ni. Predstavljajoči ima nekaj za objekt, ne da bi ta zato tudi bil."

"Mentalno ineksistenco objekta", "imanentno predmetnost", ki jo je Brentano prevzel od Aristotela, torej ne smemo jemati kot način biti stvari v zavesti (Seinsweise des Dinges im Bewusstsein), pač pa le kot nejasno povedano dejstvo, da imam nekaj (stvar, realno bit) za objekt, se nanjo nanašam, se duševno ukvarjam. Torej je Brentano spoznal za zmotno, da moremo imeti za objekt zavesti tudi tako, kar - če bi eksistiralo - ne bi bilo realnost = stvar = bitje, torej nerealnost. Tega zmotnega in od Brentana opuščnega pojmovanja pa se je držala starejša generacija Brentanovih učencev, ki je razvijala svojo filozofijo prav na osnovi teh stališč.

Do tega spoznanja Brentano še ni prišel, ko je pisal "Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis" in pripombe k njej leta 1889 ter razprave, objavljene po njegovi smrti v "Wahrheit und Evidenz".

Tako pravi tu na str.45: "Pojma eksistence-neeksistence sta korelata pojmov resnice afirmativnih in negativnih sodb. Kot pripada sodbi sojeno, afirmativni sodbi afirmativno sojeno, negativni sodbi pa negativno sojeno: tako pripada pravilnosti afirmativne sodbe **eksistenca afirmativno sojenega**, pravilnosti negativne sodbe pa **eksistenca negativno sojenega**; in če rečem, da je afirmativna sodba resnična, ali da je njen predmet eksistirajoč; če rečem, da je negativna sodba resnična, ali da je njen predmet neeksistirajoč; rečem v obeh primerih eno in isto. Prav tako je zato bistveno isti logični princip, če rečem, v vsakem primeru je resnična bodisi afirmativna sodba bodisi negativna sodba, ali vsaka je bodisi eksistirajoča bodisi neeksistirajoča.

Potemtakem je npr. trditve resnice sodbe, da je človek učen, **korelat trditve eksistence njenega predmeta "učeni človek"**, in trditve resnice sodbe, da noben kamen ni živ, **korelat trditve neeksistence njenega predmeta "živi kamen"**. Korelatni trditvi sta neločljivo eno tu in povsod. To je tako kot pri trditvah, da je AB in da je BA, da A dela B in da je B delan od A.

Na str.48: "...dejanski kentaver ne eksistira, **predstavljeni** pa eksistira in sicer tolikokrat, kot si ga predstavljam. Komur takoj ne bo postala jasna razlika med **ón hos alethés**, tj. v smislu eksistirajočega, od **ón** v smislu stvarnega, bitnega, temu bodo tudi najbogatejše ilustracije z drugimi primeri težko pomagale do razumevanja."

V svoji razpravi "Das Seinde im Sinne des Wahren" leta 1902 ("Wahrheit und Evidenz", str.30-32) še pravi: "**Nemogoče je, da bi bil A-misleči, ne da bi bil mišljeni A, in obratno.** Toda zaradi tega še ne moremo reči, da je A-misleči = po njem mišljeni A (der Denkende sei das von ihm gedachte).

Iz tega torej vidimo, kot pravi O. Kraus, da je Brentano še leta 1889, ko je izdal "Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis" ter te pripombe, pojmoval nauk o **intencionalnosti kot mentalni eksistenci objekta** in je predstavljenega kentavra pustil eksistirati kot eksistirajoči korelat "predstave kentavra".

Kmalu nato je začel s svojo samokritiko, in leta 1905 mu je bil ta nauk že tako tuj, da je mislil, da ga ni nikdar zastopal. V pismu Martyju pravi: "Prestava nima **predstavljenih stvari**, pač pa 'stvar', torej npr. prestava konja nima 'predstavljenega konja', pač pa 'konja' za (imanentni, ki ga je treba imenovati tako edino pravi) objekt. Husserl pa v 'Logische Untersuchungen' objekte čutnih intencij smatra še kot 'realne sestavne dele zavesti' (LU II, str.238, 244) in v Idecn, str. 88, 91 in v korelativnih fikcijah med noemo in noezo."

Neodvisno od Brentana pa v tem času tudi Rehmke odkrije teorijo objekta in vsebine.

Tudi v svojem predavanju "O pojmu resnice" leta 1889 zastopa Brentano Aristotelovo stališče *adaequatio intellectus et rei*, ki ga je dobil pri Aristotelu predvsem v Metafiziki IX,10, kjer pravi "Če kdo smatra za ločeno, kar je ločeno, za povezano, kar je povezano, sodi pravilno; moti se

pa, kdor se zdarži nasprotno, kot so stvari." Brentano pravi o tem mestu, da je bila s tem priznana resnica za skladje sodbe z dejanskimi stvarmi.

Vse to Brentanovo pojmovanje zavesti, njenih predmetov, spoznanja in resnice je bila torej osnova celotne Meinongove in Husserlove filozofije. Ta dva sta vsa ta stališča le dosledno razvijala.

***

B. Osnovna izhodišča Meinongove filozofije se skladajo z zgoraj navedenim Brentanovim pojmovanjem zavesti; v "Über Gegenstandstheorie", f1, pravi: "Vedno, kadar spoznavamo, spoznavamo **nekaj**, kadar sodimo, sodimo **o nečem**, kadar se veselimo, se veselimo **nečesa**". V "Gegenstände höherer Ordnung" (GA II, str.115) pa: "Ta nekaj je predmet zavesti: in 'naperjenost na predmet' je nekaj karakterističnega za zavest, je tisto, kar loči zavest od fizičnega."

GA II, str. 485: "Psihični proces, ki ga imenujemo spoznanje, sam zase še ne tvori celotnega stanja spoznanja: spoznanje je takorekoč **dvojno** dejstvo, v katerem stoji nasproti spoznanju spoznano kot nekaj **relativno samostojnega**, na kar je ... spoznanje naperjeno in kar psihični akt takorekoč zajame, obseže ali kakorkoli že opišemo nekaj, kar se ne da opisati itd."

Meinongova filozofija je torej le dosledna konsekvence zgodnje faze Brentanove filozofije.

V "Selbstdarstellungen", str.43, pravi Meinong: "Nasproti **dojetju** je njega **predmet** logično prejšnje, celo v primeru, da ta predmet doživetju časovno sledi. Zaradi tega dojetje predmeta nikdar ne more ustvariti niti modificirati, ampak mora iz mnogoličnosti danega takorekoč le izbirati. Tudi 'subjektivnost', recimo, čutnih kvalit, pove samo to, da je ta izbor določen po ustroju dojemajočega subjekta in ne po ustroju stvarnosti, ki naj se spozna. O čem takim reči, da eksistira le 'za mene' ali v 'moji predstavi', je neadekvatno prav do nesmiselnosti: tu eksistira le dojemajoče doživetje, njega predmet pa sploh ne, tako da mu moremo priznati kvečjemu **pseudoeksistenco**."

Predmeti so po Meinongu dveh vrst, **realni** in **idealni**; **idealni** npr. **objektivi** so tisti predmeti, ki niso in ne morejo postati nič stvarnega ali sposobni biti ostvarjeni. **Realni** pa so tisto, kar običajno imenujemo "objekti", npr. miza, mesto, veselje, razdalja. Vsi ti predmeti so ali objekti

ali objektivni. Zaradi velike splošnosti tudi za objektivne ni mogoče podati nikakršne definicije, pač pa le opise. Objektivni nimajo biti, ki jo imajo objekti, so pa vsekakor bit, in to bit v ožjem pomenu, ali takovost (c.fr. "Über die Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit", str.25, 26, "Annahmen"², 61).

Predmeti, kot npr. hiša, ura, so realni; če žc ne eksistirajo, pa vsaj lahko eksistirajo. Nerealni pa so tisti predmeti, ki jih ni mogoče označiti za realne, čeprav jih afirmiramo: primanjkljaj, meja, preteklo, enakost: vse to more le obstajati. (GA II, str.394, "Geg. höh. Ord.", str. 136-146)

Poleg objektivov in objektov pa je Meinong v zadnjem obdobju svojega delovanja "odkril" še dignitative in deziderative ("Emot. Präsent", f 11.). Objektivom so podobni v tem, da so tudi ti predmeti višje vrste, idealni predmeti, ki temelje na objektih in objektivih, končno pa vedno vsaj na objektivih.

Meinong tako priznava primarnost "predmeta", ki je dejansko izveden iz zavesti, je torej objektivacija zavesti. Torej je ta predmet dejansko sekundaren, izveden iz zavesti, iz doživetij. Zato mora priznati toliko vrst predmetov, kolikor vrst doživetij pozna. Tako mu je objektivni tudi "realni svet" - naša materija, kakor tudi svet idealnih predmetnosti, veljavnosti.

Predmet - akt - vsebina doživetja: kaj je torej predmet, kaj akt, kaj je vsebina doživetja, predstave, sodbe, čustva, stremljenja? V "Erfahrungsgrundlagen", str.57, pravi: "Če mislim enkrat na rdečo, drugič na zeleno barvo, tedaj to ne more biti ista oziroma popolnoma enaka predstava, s katero enkrat dojamem ta predmet, drugič drugega. To pa, v čemer je ena prirejena enemu, druga pa drugemu predmetu, to je vsebina. Kot je znano, predmet, ki ga dojema kaka predstava, sploh ni treba, da bi eksistiral; tem bolj gotovo pa mora biti vsebina, prek katere ga predstava dojame. Če je torej predmet pseudoeksistenten, kolikor je predstavljen, tedaj je to, kar je na dejansko eksistirajoči predstavi tega predmeta njemu (ne pa tudi vsakemu drugemu predmetu) prirejeno, vsebina te predstave. Ta vsebina je torej edino to, kar je takorekoč na pseudoeksistentnem predmetu zaznavno in v danem primeru tudi zaznano.

V "Über die Gegenst. höher. Ordn.", GA II, str.382, pravi: "Nič ni bolj običajnega, kakor nekaj si predstavljati, ali o nečem soditi, kar ne eksistira. S to neeksistenco pa je različno: lahko obstoji v kakem protislovju

kot pri okroglem kvadratu, lahko pa je le dejanska, kakor je to pri zlati gori. Lahko pa gre za nekaj, kar po svoji naravi ne more eksistirati v toliko, kolikor ni nič realnega: enakost med 3 in 3, različnost med rdečo in zeleno barvo lahko obstoji, ne more pa eksistirati tako kot hiša ali drevo. Končno more nekaj biti realno, čeprav je eksistiralo v preteklosti ali bi v prihodnosti, ne pa v sedanjosti. Kljub temu pa je sedaj predstavljeno. Predstava torej eksistira: kdo pa bi hotel dopustiti, da predstava eksistira, vsebina pa ne?"

V "Selbstdarstellungen", str.21, pravi: "Kot vsebina nastopa na predstavi tisti del doživetja, prek katerega ima predstava ravno ta predmet, ne pa drugega, ki je torej predmetu, točneje objektu, v posebni meri prirejen v konstanci in variabilnosti. To vsebino je (kot "psihološko vsebino") treba razlikovati od "vsebine" v smislu logike in posebno ne zamenjati s predmetom, s katerim je v korelaciji."

V GA II, str.382 do 384: "Princip, da mora imeti vsako psihično, predvsem vsaka predstava, neki predmet, se ne tiče transcendentalnega, pač pa pseudoeksistentnega objekta. Dejansko, če mislim na zlato goro, tedaj morem popolnoma naravnost reči, da eksistira v moji predstavi. In kakor predstavljena zlata gora tako eksistira končno tudi predstavljena razlika, predstavljena preteklost, da celo predstavljen okrogli kvadrat. Toda tu nas ne sme motiti jezik. Tisto, čemur se tu pod imenom "predstavljanje zlate gore" upravičeno prišteva eksistenca, je ravno predstava zlate gore. Saj v predstavi eksistirati ni nikakršno eksistiranje zlate gore. Eksistenco zlate gore moremo imenovati le psevdoeksistenco.

V "Annahmen", str.79, "Gegenstände höher. Ordnung" f 3, 4, pravi: "Predmetu ni bistveno, da ima kakršnokoli bit, torej more zavest 'imeti' kak predmet, ne da bi ta bil, t.j. eksistirati ali obstajal."

Tako Meinong uvede izvenbit čistega predmeta (Aussersein des reinen Gegenstandes). ("Annahmen", 1910, str.79 dalje, "Über die Gegenstände höher. Ordn.", f 3,4.)

O aktu in vsebini pravi v "Annahmen", str.84: "Ker pa nimajo svojih predmetov le predstave, ampak tudi sodbe, so nasproti različnim objektom različne predstavne vsebine, nasproti objektivom pa vsebine sodb, medtem ko ostaja akt predstave in akt sodbe isti. Sodbe različnih vsebin, različnost v aktu ni važna, služijo zato, da se enkrat sodi bit (Sein), drugič nebit (Nichtsein)."

V "Stellung" f 3, str.16, pravi: "V sojenju imamo opravka s tetično in sintetično funkcijo našega mišljenja. V prvem primeru dojame naše mišljenje **bit** (Sein), v drugem **takovost** (Sosein), obakrat seveda objektiv, ki je v prvem primeru **objektiv biti** (Seinsobjektiv), v drugem primeru pa **objektiv takovosti** (Soscinsobjektiv). Takovost hiše npr. ne more obstajati brez biti (Sein). Vendar pa moremo reči, da imajo npr. liki geometrije svoje lastnosti, svojo takovost brez biti. Torej takovost ni odvisna od biti (Sein). To je princip."

V "Emot. Präsent.", f II, pravi: "Štirim glavnim razredom, **predstavljanju, mišljenju, čustvovanju in stremljenju** stojijo nasproti **predmetni razredi objektov, objektivov, dignitativov in deziderativov**, katerih posebnosti pa ne tvori šele posebnost dojemajočih doživetij. -"Da nekega določenega A ni, skratka nebit A-ja" (Nichtsein des A), je prav tako objektiv kot bit A-ja (Sein des A): in prav tako kot sem upravičen trditi, da A ni, tako pripada objektivu "**nebit A-ja**" samemu neka **bit** (točneje **obstoj-Bestand**) (prim. tudi "Annahmen"). Objektiv bodisi biti bodisi nebiti pa je nasproti svojemu objektu, čeprav **cum grano salis**, tako kot celota nasproti delu. (GA II, "Gegenstandsth." f 4)

Vsi ti predmeti kot taki po Meinongu torej niso spadali v nobeno znanost, niti v prirodoslovje niti v metafiziko, v ontologijo, v logiko ali spoznavno teorijo. Iz tega torej sledi zahteva po posebni znanosti o teh predmetih in to je **predmetna teorija**. ("Gegenstandstheorie" f9, Über die Stellung der Gegenstandstheorie, str. 32, 24)

Ker Meinong zavestnih pojavov ne razlaga iz materialne objektivnosti, ampak materialno objektivnost iz zavestnih pojavov, je popolnoma nujno, da se mu mora objektivirati vsak zavestni, miselni pojav in grupa pojavov. Tako mu je korelat predstave objekt, korelat sodbe objektiv, korelat čustva dignitativ, korelat stremljenja deziderativ. Če bi poznal še več kategorij doživetij, bi poznal še več teh objektivnosti, če pa manj, pa manj teh objektivnosti: svet objektivnosti mu je enostavno objektivacija zavesti.

***

C. Najbolj jasno kritiko vseh teh idealnih predmetov, irealij, podaja Brentano v "Psychologie vom empirischen Standpunkt II.", leta 1911, -"Anhang".

V "Anhang" IX, str. 158 -pravi: "Vsako psihično nanašajoče se (psychisch sich Bezichendes) se nanaša na stvari, realno, bitno (Wesen). Stvari pa, na katere se človek psihično nanaša, v mnogih primerih ne obstoje. Imamo pa navado reči, da so tudi to objekti. To pa je neprava uporaba besede 'biti', ki si jo nekaznovano dovoljujemo zaradi praktičnosti, kot npr. 'vzhajanje sonca'. S tem ne rečemo nič več, kot da se psihično dejavni na to nanaša. Podobno je, če rečemo 'kentaver je pol človek pol konj.', čeprav kentavra v pravem pomenu ni; torej tudi ni pol človek pol konj."

Kot je lastnost psihično dejavnega, da se nanaša na stvari, pripeljala do tega, da se govori o objekti, ki so v psihično dejavnem, tako je okoliščina, da se psihično dejavni nanaša različno na isto stvar, pripeljala do tega, da govorimo o čem, kar je na določen način več kot objekt, tega v sebi obsega in se prav tako nahaja v psihično dejavnem. To so imenovali "vsebino" psihičnega odnosa. In sicer so pri sodeči psihični dejavnosti razen o objektu govorili še o vsebini sodbe. Če sodim: "Kentavra ni", potem naj bi bil objekt sodbe kentaver, vsebina sodbe pa naj bi bila "da kentavra ni" ali "nebit kentavra".

Če rečemo, da je ta vsebina v psihično dejavnem, tedaj zopet uporabljamo "biti" v nepravem pomenu besede in ne rečemo nič drugega, kot kar pri uporabi "biti" v prvem pomenu izrečemo v besedah "psihično dejavni kentavra zanika v modus praesens".

Šli pa so še dalje in so glede razlike med pravilno in nepravilno sodečim govorili o vsebinah, ki dejansko so, in o takih, ki dejansko niso. Tako so npr. rekli o tistem, ki kentavra zanika, da pravilno sodi, in da je torej "nebit kentavra" dejanska, medtem ko "bit kentavra" ni dejanska. In obratno: ker je res, da drevo obstoji, so rekli, ne le, da drevo je, ampak tudi da bit drevesa je, njegova nebit pa ni.

Torej so obravnavali vsebine analogno kot objekte, med katerimi so razlikovali takšne, ki so le v nepravem pomenu v psihično dejavnem, in takšne, ki so poleg tega še v pravem pomenu in torej spadajo med resnične stvari. Nebit kentavra torej smatrajo za dejansko stvar, in to imenujejo objektiv.

Toda tu gre le za fikcije. Kdor reče, da "nebit kentavra je", ta dejansko le zanika kentavra v modus praesens. Torej ne moremo napraviti za objekt tako kot kentavra tudi bit ali nebit kentavra, pač pa le kentavra

trdilno ali nikalno. Torej nikdar ne moremo imeti za objekt psihičnih odnosov kaj drugega kot reči, ki vse spadajo pod pojem realnega.

Objekt psihično nanašajočega se, psihičnega nanašanja, doživetja torej more biti le realno, stvar, ne pa sedanost, preteklost ali prihodnost, niti sedanje, preteklo in prihodnje, niti eksistenca in neeksistenca, ali eksistirajoče in neeksistirajoče, niti nujnost in nenujnost, možnost in nemožnost, ali tudi nujno in nenujno, možno in nemožno, ali resnica in zmeta, ali resnično in zmotno, niti dobro in zlo, niti t.i. stvarnost (energía) ali oblika (eídos), niti objekti kot objekti, kot priznано, zanikano, ljubljeno, sovraženo, predstavljeno. ("Ps.v.c.S II", str. 162, podč. C.L.)

Literatura

- A.Meinong - Über Annahmen. 1910
 - Über die Stellung der Gegenstandstheorie im System der Wissenschaften, 1907
 - Über die Gegenstände höherer Ordnung (GA II)
 - Über die Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit, 1915
 - Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen, 1921
 - Gesammelte Abhandlungen (GA, I, II, 1914 (Selbstdarstellungen)
 F. Brentano - Psychologie vom empirischen Standpunkt, I, II, 1924, 1925
 - Kategorienlehre, 1933
 - Vom Ursprung der sittlichen Erkenntnis, 1921
 - Versuch über die Erkenntnis, 1925
 - Wahrheit und Evidenz, 1930